

**PÍSEMNÉ A IKONOGRAFICKÉ PRAMENY
V ARCHEOLOGII NOVOVĚKU
Program konference**

Úterý, 23. března 2010
přednáškový sál paláce Unitaria, Anenská 5, Praha 1

9.00 – 10.00 hod.
Registrace účastníků

10.00 – 13.00 hod.

Natascha Mehler

The role of written sources in German-speaking post-medieval archaeology: an assessment and critical comment

Kateřina Samojská

Historické stavební plány v pražských archivech a jejich využití pro archeologii novověku

Michal Beránek – Tomáš Klír

Výzkum zaniklých novověkých vesnic a ikonografické prameny. Zaniklý Žák v Klánovickém lese

David Merta – Petr Holub – Václav Kolařík – Marek Peška – Lenka Sedláčková – Antonín Zůbek

Veduta Hanse Benno Bayera a Hanse Jorga Zeisera Brno od jihovýchodu z ptačí perspektivy za švédského obležení od 3. května do 20. srpna 1645 (cca 1650) a její odraz v archeologických výzkumech a stavebněhistorických průzkumech

Petr Juřina – Šárka Juřinová – Kateřina Samojská

Smíchov na počátku novověku v konfrontaci písemných, ikonografických a archeologických pramenů

Václav Matoušek – Tereza Blažková

Obraz a realita bojišť třicetileté války. Předběžná zpráva o projektu systematického studia rytin bojišť třicetileté války na území České republiky

Gabriela Blažková – Jan Frolík – Jana Žegklitzová

Raně novověké archeologické soubory z Pražského hradu a dobové písemné a ikonografické prameny

Martin Omelka – Otakara Řebounová

Pohled na archeologické situace malostranského hřbitova ve Šporkově ulici v Praze prostřednictvím novověkých ikonografických a písemných pramenů

14.30 – 18.30 hod.

Tomáš Durdík

Boření věží na hradě v Jindřichově Hradci koncem 16. století

Petr Hejhal – David Zimola

Opevnění Jihlavy za třicetileté války. Svědectví ikonografie a archeologie

Jan Musil

Příspěvek k poznání severovýchodní části městského opevnění v Chrudimi

Hana Jordánková – Irena Loskotová

Brněnští delfini v archeologických, ikonografických a archivních pramenech 16.-17. století

Peter Davey

Written evidence for pipemakers and pipemaking in the British Isles

Mário Bielich

Náboženské motivy na kachlicích zo Slovenska

Markéta Soukupová

Dřevořez, mince a medaile jako prostředek k určení renesančního portrétního kachle

Michal Soukup – Markéta Soukupová

Renesanční kachle se signaturou „HANS BERMAN“ z českých nálezů

Jaromír Žegklitz

Grafické a další předlohy motivů na renesančních kachlích z českého prostředí

Středa, 24. března 2010

přednáškový sál paláce Unitaria, Anenská 5, Praha 1

9.00 – 13.00 hod.

Adam Chęć

Písemné prameny z 16.-18. století v archeologických a historických výzkumech malborského hospodářství

Olgierd Ławrynowicz – Piotr A. Nowakowski

Přínos ikonografických pramenů ke studiu středověkých zbraní a zbroje

Przydatność źródeł ikonograficznych w badaniach nad średniowiecznym uzbrojeniem

Veronika Dudková – Jiří Orna

Písemné prameny a archeologický výzkum v Plzni čp. 97

Jiří Bouda – Hana Hanzlíková

Ikonografické prameny o zámku Hradiště v Blovicích ve srovnání s výsledky výzkumů z posledních let

Michal Preusz – Jaromír Beneš

Sonda do každodenního života v měšťanském domě čp. 55 na Latráně v Českém Krumlově skrze vybrané písemné, ikonografické a hmotné prameny

Marián Čurný – Marián Samuel

Keramika z pivnice mnišského příbytku kamaldulského kláštera v Nitre na Zobore

František Gabriel – Lucie Kursová

Novodobé osídlení hradu Rotštejna (okr. Semily)

Alice Neuvirtová

Novověké polní fortifikace v Ústeckém kraji

Abstrakty

Natascha Mehler

The role of written sources in German-speaking post-medieval archaeology: an assessment and critical comment

Since the earliest days of (medieval) and post-medieval archaeology in the German speaking countries it has always been postulated that written sources are an essential part of the discipline which should be taken into account in every analysis. The amount of publications of post-medieval topics is slowly increasing but the relationship of archaeology and written sources still remains ambiguous. What role do written sources really play in our discipline? The paper analyzes the application of written sources in post-medieval archaeology in the German-speaking countries and questions both material culture studies and building research.

Kateřina Samojská

Historické stavební plány v pražských archivech a jejich využití pro archeologii novověku

Příspěvek by měl být průvodcem po pražských archivních fondech uchovávajících historické plány domů i větších městských celků. Představeny budou archivní materiály charakteristické pro jednotlivé plánové sbírky a na konkrétních příkladech ukázáno jejich možné využití v jednotlivých fázích archeologického výzkumu. Příspěvek se bude rovněž zabývat možnými úskalími při interpretaci těchto pramenů a jejich aplikaci v archeologii a stavební historii.

Michal Beránek – Tomáš Klír

Výzkum zaniklých novověkých vesnic a ikonografické prameny. Zaniklý Žák v Klánovickém lese

Cílem příspěvku je kritická analýza ojedinělého souboru kartografických děl z poč. 18. století, která informují o soudobé stavební podobě a dispozici vesnic, popř. jednotlivých usedlostí, na uhříněveském panství východně od Prahy. Získané poznatky umožňují přesnější interpretaci povrchových relikvů v areálu zaniklé vesnice Žák v Klánovickém lese, a zejména relativně věrohodnou rekonstrukci její celkové podoby.

David Merta – Petr Holub – Václav Kolařík – Marek Peška – Lenka Sedláčková – Antonín Zůbek

Veduta Hanse Benno Bayera a Hanse Jorga Zeisera Brno od jihovýchodu z ptací perspektivy za švédského obležení od 3. května do 20. srpna 1645 (cca 1650) a její odraz v archeologických výzkumech a stavebněhistorických průzkumech

Cílem příspěvku je zhodnocení dosavadních archeologických výzkumů a stavebněhistorických průzkumů, které se dotýkají období před rokem 1650, ve vztahu k nejstaršímu dochovanému vyobrazení města Brna. Na vedutu v současnosti pohlížíme jako na jeden ze základních inspirativních ikonografických pramenů, bez něhož bychom v mnoha případech skončili u ryze archeologických interpretací. Veduta podává základní obraz prostorového rozvržení novověkého (i středověkého) města a jeho topografie.

Petr Juřina – Šárka Juřinová – Kateřina Samojská

Smíchov na počátku novověku v konfrontaci písemných, ikonografických a archeologických pramenů

Příspěvek sleduje proměny jednoho z pražských předměstí od krajiny se zahradami, polnostmi a izolovanými viničními domky v oblíbenou rezidenční destinaci bohatých a vlivných Pražanů. Na příkladu lokality zkoumané na náměstí 14. října si všimá funkčních změn probíhajících v průběhu tří staletí na dotčených parcelách. V některých případech se pokouší o přímou identifikaci zaznamenaných historických událostí (tažení Pasovských na Prahu, budování barokní zahrady, výstavba prvních skleníků a oranžérií ...) s konkrétními nálezovými situacemi.

Václav Matoušek – Tereza Blažková

Obraz a realita bojišť třicetileté války. Předběžná zpráva o projektu systematického studia rytin bojišť třicetileté války na území České republiky

Od roku 2006 pedagogové a studenti Fakulty humanitních studií UK a Stavební fakulty ČVUT systematicky studují rytiny bojišť třicetileté války na území České republiky. Základ pramenného fondu tvoří rytiny z publicistického díla Theatrum Europaeum, doplněné o rytiny z díla Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae a dobovou letákovou produkcí. Smyslem rytin je a) ověřit věrohodnost konkrétních rytin a b) obecně přispět k poznání dobových konvencí zobrazování válečných událostí, pevnostní architektury, krajiny a lidských sídel. Dosud byly studiu podrobeny rytiny 14 bojišť z Čech a Moravy.

Gabriela Blažková – Jan Frolík – Jana Žegklitzová

Raně novověké archeologické soubory z Pražského hradu a dobové písemné a ikonografické prameny

Stručné představení raně novověkých souborů hmotné kultury s důrazem na jejich umístění v rámci historické zástavby Pražského hradu. Pokus o jejich zařazení do dobového sociálního prostředí. Prezentace souborů keramiky a skla.

Martin Omelka – Otakara Řebounová

Pohled na archeologické situace malostranského hřbitova ve Šporkově ulici v Praze prostřednictvím novověkých ikonografických a písemných pramenů

V první části příspěvku seznámí autoři referátu posluchače se základním ikonografickým materiálem řešícím vztah zaniklého malostranského hřbitova ve Šporkově ulici v Praze 1 a jeho bezprostředního okolí z pohledu vývoje městské malostranské zástavby. Druhá část příspěvku se zaměří na interpretaci archeologických a antropologických zjištění na základě analýzy matričních záznamů dané farnosti a dalších dobových pramenů.

Tomáš Durdík

Boření věží na hradě v Jindřichově Hradci koncem 16. století

Rozbor unikátně dochovaných účtů spolu s výsledky archeologického výzkumu umožnil korekci dosavadních chybných představ o poloze a podobě dvou středověkých věží, které dosavadní literatura považovala ze věž jedinou, a které byly v rámci renesanční přestavby jindřichohradeckého zámku v 90. letech 16. století postiženy bořícími pracemi.

Petr Hejhal – David Zimola

Opevnění Jihlavy za třicetileté války. Svědectví ikonografie a archeologie

V souvislosti s dramatickými událostmi 17. století došlo k významné modernizaci jihlavské městské fortifikace. Příspěvek prezentuje výsledky nových archeologických výzkumů jihlavského opevnění a konfrontuje je s ikonografickými prameny.

Jan Musil

Příspěvek k poznání severovýchodní části městského opevnění v Chrudimi

V roce 2009 v souvislosti s rozsáhlou rekonstrukcí kostela sv. Josefa s přílehlými zahradami byl realizován záchranný archeologický výzkum, který doplnil naše poznání o městském opevnění a o podobě osídlení tzv. Novoměstského předměstí. Příspěvek je věnován poznání severovýchodní části městského opevnění v Chrudimi z hlediska komparace ikonografických, písemných a také archeologických pramenů.

Hana Jordánková – Irena Loskotová

Brněnští delfíni v archeologických, ikonografických a archivních pramenech 16.-17. století

V brněnském kachlovém materiálu konce 16. – počátku 17. století se jako hlavní výzdobný motiv v několika variantních řešeních objevuje delfín. V daném prostředí se jedná o žhavou novinku, která se prosazuje i v dobové architektuře. Příspěvek se pomocí archivních pramenů při zohlednění širších souvislostí pokouší identifikovat osoby spojené s uplatněním tohoto motivu v městském prostředí.

Peter Davey

Written evidence for pipemakers and pipemaking in the British Isles

Clay tobacco pipes have been regarded as essential elements in the study of post-medieval excavated assemblages since the 1960s. This is for three main reasons: they are ubiquitous from the early 17th until the late 19th centuries; they show chronological and spacial variation making them an ideal type fossil for the period; and they can frequently be identified to maker. It is this third element in their utility that will be examined in the paper in the belief that it will inform a wider discussion of the relationship between the evidence of documentary sources and that of artifacts.

The paper will review the nature of the evidence given for the identification of specific makers in a number of different centres in Britain and Ireland and accross the whole period. The quality of the kinds of inferences being made will be assessed and a number of proposals made for ways in which the difficulties that have been identified can be managed in the future.

Mário Bielich

Náboženské motivy na kachlicích zo Slovenska

Cielom príspevku je prezentovať nálezy kachlíc z 15.-17. storočia, na ktorých boli zachytené náboženské motivy. Prezentované kachlice pochádzajú z územia Slovenska. Pochádzajú z archeologických výzkumov, zberov a náhodných nálezov z hradov, kláštorov a mies na Slovensku. Spolu sme identifikovali 36 rôznych náboženských motívov, ktoré sa objavujú na Slovensku. Z toho 16 motívov súvisí so starozákonnými a novozákonnými udalosťami. 18 motívov súvisí s motívom svätcov a 2 motívy s husitskými udalosťami. Príspevok mapuje výskyt jednotlivých motívov kachlíc na Slovensku a ich vzájomné vzťahy. Priestor Slovenska je v jednotlivých historických etapách vystavený rôznym vplyvom, či už z južného Nemecka, kráľovského paláca z Višegradu a Budína, alebo neskôr z južného Poľska.

Markéta Soukupová

Dřevořez, mince a medaile jako prostředek k určení renesančního portrétního kachle

Definování reliéfního námětu renesančního portrétního kachle v odborné literatuře doposud popisovaném jako „šlechtic“ či „panovník“ na základě dřevorezu, mince a medaile, které se pro soudobého výrobce matrice mohly stát předlohou či vzorem.

Michal Soukup – Markéta Soukupová

Renesanční kachle se signaturou „HANS BERMAN“ z českých nálezů

Přehled doposud známých českých nálezů kachlů z období kolem poloviny 16. století, které nesou na spodním okraji čelní vyhrávací stěny signaturu hrnčířské dílny známé v renesanční Evropě pod jménem „HANS BERMAN“. Představení jednotlivých ikonografických námětů a jejich výtvarných předloh.

Jaromír Žegklitz

Grafické a další předlohy motivů na renesančních kachlích v českém prostředí

Přejímání a kopírování motivů mezi jednotlivými druhy výtvarného a užitého umění či uměleckého řemesla bylo v minulosti jevem poměrně běžným. Nejinak tomu bylo i v případě kachlové produkce. V českém prostředí se dosud podařilo nalézt na čtyři desítky motivů, jejichž předlohou byly ve většině případů grafické listy, v některých případech i medaile. Znalost předloh, z nichž motivy na kachlích vycházejí, pomáhá v řadě případů k přesné identifikaci motivu samotného, je významnou pomůckou při datování kachlů a může případně pomoci i při objasnění patrně poměrně složitého oběhu modelů a forem k jejich výrobě.

Adam Cheć

Písemné prameny z 16.-18. století v archeologických a historických výzkumech hospodářství malborské ekonomiky (Written sources from 16th-18th centuries in archaeological and historical research on the economy in the Malbork district)

On the area of former the Malbork comendantory, which belonged earlier to the Teutonic Knights' state in Prussia in the 16th century (i.e. in Polish times) a new administrative unit was founded - the Malbork economy. It was established to supply the court of Polish kings, which possessed temporary headquarters in Malbork castle. There are the numerous written sources concerning activities in the areas of agriculture, animal breeding, trade etc. in this territory. Our knowledge is also supported by the results of archaeological excavations. Those economical activities took place mostly in the area of so-called Vorburg (the lower part of Malbork castle) and on farms originally founded by the Theutonic Knights. According to both types of sources (written and archaeological) there is a possibility to reconstruct several aspects of food production, trading and forest economy.

The Malbork economy existed until the end of the rule of Polish kings on this territory, i.e. until the first division of Poland (1772). At this point, Malbork and its surroundings were connected to the Prussian Kingdom.

Olgierd Ławrynowicz – Piotr A. Nowakowski

Role ikonografických pramenů při studiu středověkých zbraní a zbroje

Cílem příspěvku je ukázat přínos ikonografických pramenů při výzkumu středověkých zbraní a zbroje. Všímá si obecně kategorií těchto pramenů i jejich kladů a záporů, jež studium zbraní a zbroje usnadňují či naopak komplikují.

Veronika Dudková – Jiří Orna

Písemné prameny a archeologický výzkum v Plzni – náměstí Republiky čp. 97

Záchranný archeologický výzkum realizovaný v roce 2009 při rekonstrukci domu na náměstí Republiky 9 v Plzni přinesl doklady lékařenské činnosti. Velkou část nálezů tvořily ručně psané recepty, které potvrzovaly působení lékárníka Viléma Pleitnera v 1. polovině 19. století, uváděné v několika písemných pramenech. Prezentovaný archeologický výzkum byl v plzeňském prostředí již třetí, který dokumentoval historickou lékařenskou či lékařskou živnost na území tohoto královského města.

Jiří Bouda – Hana Hanzlíková

Ikonografické prameny o zámku Hradiště v Blovicích ve srovnání s výsledky výzkumů z posledních let

Během celkové rehabilitace objektu pro potřeby Muzea jižního Plzeňska proběhlo v součinnosti s postupem stavebních prací několik záchranných výzkumů. Výsledky objeveným způsobem doplňují dosud známý pohled na vývoj objektu a upřesňují naše informace o barokní a klasicistní podobě zámku Hradiště v Blovicích.

Michal Preusz – Jaromír Beneš

Sonda do každodenního života v měšťanském domě čp. 55 na Latráně v Českém Krumlově skrze vybrané písemné, ikonografické a hmotné prameny

V roce 1999 byl ve studni na dvorku čp. 55 na Latránu objeven rozsáhlý materiálový soubor zřejmě datovaný do 16. až 18. století. Archeologům se nabídl pohled do jedné z českokrumlovských měšťanských domácností, jejichž podobu se již od počátku devadesátých let snažili na základě studia pozůstalostních inventářů, svatebních a trhovských smluv, závětí aj. rekonstruovat historikové. Předložený příspěvek si proto klade za cíl pokusit se naznačit možnosti a výhody, které nabízí pro studium každodenního života raně novověkého městského domu čp. 55 dostupnost všech tří typů pramenů, a to písemných, ikonografických a hmotných z historicko-antropologického úhlu pohledu.

Marián Čurný – Marián Samuel

Keramika z pivnice mníšskeho příbytku kamaldulského kláštera v Nitre na Zobore

Autori s příspěvkem prezentují nález výnimočného súboru keramiky z 18. storočia (1760-1782) z pivnice eremitského príbytku v Zoborskom kláštore, na ktorý sa prišlo vo výskumnej sezóne v roku 2003. Ide o vysoko reprezentatívny súbor stolovej a inej úžitkovej keramiky, ktorá tvorila vybavenosť domácnosti mnícha pochádzajúceho pôvodne z vyššej spoločenskej vrstvy. Prezentácia súboru keramiky je doplnená o stručnú historiografiu Zoborského kláštera a jeho stavebného vývinu, zisteného niekoľkoročnými výskumnými aktivitami Archeologického ústavu SAV v Nitre, nakoľko jeho *genius loci* siaha až do 9. storočia.

František Gabriel – Lucie Kursová

Novodobé osídlení hradu Rotštejna (okr. Semily)

Středověký hrad Rotštejn, k.ú. Bělá u Turnova, okr. Semily, přestal plnit svoji původní funkci nejpozději roku 1514, kdy je poprvé uváděn jako pustý, spíše však již po roce 1426. Dále o jeho osudu písemné prameny nehovoří. Jednoznačně k středověké stavební aktivitě nenáleží 9 objektů, vysekaných do pískovce při patě skalních bloků hradního areálu. Pravděpodobně se jednalo z části o objekty obytné, z části o objekty výrobní. Problematická je rovněž datace jejich zbudování. Víme, že v roce 1870 již byly zcela odstraněny stavby, přisedající ke skalním blokům, a pusté zůstaly i jednotlivé ve skále sekané objekty.

Alice Neuvirtová

Novověké polní fortifikace v Ústeckém kraji

Příspěvek dokumentuje novověké polní fortifikace v Ústeckém kraji, které jsou vybrány na základě historického mapování (především I. a II. vojenského mapování). V Ústeckém kraji se nachází velké množství vojenských objektů, které se snaží tato práce alespoň přibližně datovat, určit jejich vzájemné vztahy a také vztahy k terénní konfiguraci. Novověkým polním systémům stále není věnována dostatečná pozornost a proto je hlavním cílem této práce snaha zachytit relikty opevnění, které jsou v dnešní krajině velmi rychle destruovány.